

UOT 81:002

<https://doi.org/10.59849/2218-4783.2025.2.177>

KÜBRA VƏLİYEVA

**“ŞƏRHU RADİ ALƏL-KAFİYƏ Fİ İLMİN-NƏHV VAL-İRAB” ƏSƏRİNDƏ
“İZAFƏT” (MUDAFUN İLEYH) MÖVZUSU İLƏ BAĞLI RADİYYUDDİN
ƏL-ASTARABADİNİN FİKİRLƏRİ**

İbn əl-Hacibin (1174-1248) “Əl-Kafiyə” əsəri ərəb dilçiliyində yazılan üç əsas kitabdan biri hesab olunur. Əsər dilçilər tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş, maraqlı və qiymətli elmi mənbə kimi alimlərin diqqətini daima cəlb etmişdir. “Əl-Kafiyə” əsərinə çoxlu şərhlər yazılmışdır. Bu məşhur şərhərdən biri Radiyyuddin əl-Astarabadinin (?-1287) “Şərhu Radi aləl-Kafiyə fi ilmin-nəhv val-irab” (“Razinin “kafiyə”yə sintaktik baxımdan şərh”) adlı əsəridir. Bu kitab uzun illər mədrəsələrdə dərslik kimi istifadə olunmuşdur.

Əsərdə ərəb dilində irab, cümlə məfhumları, sintaktik kateqoriyaların semantik ifadə formaları: adlıq halda olan ad qruplu sözlər (mərfuat), təsirlik halda olan ad qruplu sözlər (mənsubat), yiyəlik halda olan ad qruplu sözlər (məcrurat) və s. qrammatik qaydalar müfəssəl formada şərh olunmuşdur.

Məqalədə “Şərhu Radi aləl-Kafiyə fi ilmin-nəhv val-irab” əsərində İbn əl-Hacib və Radiyyuddin əl-Astarabadinin yiyəlik halda olan ad qruplu sözlərə (məcrurat) daxil olan “izafət” (mudafun ileyh) barədə fikirləri müqayisəli formada tədqiq olunmuşdur. Məcrurat qrupuna izafətin ikinci tərəfi “mudafun ileyh” və ön qoşmalardan sonra yiyəlik halda işlədilən sözlər aiddir. Radiyyuddin əl-Astarabadinin əsərdə geniş qrammatik izahlar vermiş və Qurani-Kərimin müxtəlif ayələrindən, həmçinin ərəb ədəbiyyatına məxsus beyt və qəsidələrdən misallar gətirmişdir.

Bu məsələləri araşdıran müəllif belə qənaətə gəlir ki, ərəb dilçiliyində Radiyyuddin əl-Astarabadinin haqqında bəhs edilən “Əl-Kafiyə” əsərinə yazdığı şərhləri və yeri düşdükcə nəhv elminin bəzi incəliklərini aşkara çıxarıb özünə məxsus elmi mülahizələr irəli sürməsi ərəb dilinin qrammatikasının tədqiq olunmasında mühüm elmi əhəmiyyətə malikdir.

Açar sözlər: Şərhul-kafiyə, ərəb dili, yiyəlik hal, izafət, Radiyyuddin əl-Astarabadi.

Giriş. Radiyyuddin əl-Astarabadinin “Şərhu Radi aləl-Kafiyə fi ilmin-nəhv val-irab” (“Razinin “kafiyə”yə sintaktik baxımdan şərh”) əsəri AMEA Naxçıvan Bölməsi Əlyazmalar Fondunda D-44/264 şifrəsi altında qorunub saxlanılan dəyərli əsərlərdən biridir. Ərəb dili qrammatikasının sintaksis bölməsini əhatə edən əsər hicri qəməri 1268 (1851)-ci ildə yazılmışdır. Nəsx xətti ilə işlənmiş kitab iki cilddən ibarətdir. Həcmi 209 vərəqdən (I cild 94, II cild isə 115 vərəq) ibarət olan əsər ərəb dilində yazılmışdır.

“Şərhu Radi aləl-Kafiyə fi ilmin-nəhv val-irab” əsərinin I hissəsində kəlmə və cümlələrin irab vəziyyətlərinə görə mərfuat (adlıq halda işlənən cümlə üzvləri), mənsubat (təsirlik halda işlənən cümlə üzvləri), məcrurat (yiyəlik halda işlənən cümlə üzvləri) bölmələri yer almışdır.

Mərfuat bölməsində fail, tənazu, faili söylənilməyənin məfulu (naibul-fail), mübtəda, xəbər, innə və bacılarının xəbəri, cinsini inkar edən lə'nin xəbəri, leysəyə bənzəyən mə və lə'nin ismi və s. cümlə üzvləri haqqında danışılır.

Mənsubat bölməsində məfulun mutlaq, həzful-feil, məfulun bihi, tərxi, munədə, nida, həzf hərfi nida, ixtisas, iştiğal, təhzir, məfulun fih, məfulun məahu, hal, təmyiz, musənnə, xəbəri kənə və əxavətiyə, ismu innə və əxavətiyə, lə əlləti linəfyil-cins, xəbəri mə və lə müşəbbəhətəyini bi leysə haqqında bəhs olunur.

Məcrurat bölməsində isə mudafun ileyhi, izafət, əsməul-sittə, tavabi, sifət (nəat), təkid və onun növləri, bədəl, ətf, ətfül-bəyan adlı qrammatik mövzular verilmişdir.

Yiyəlik halda işlənən cümlə üzvləri (məcrurat). “Sözlər sonlarının dəyişməsinə, fleksiya əlamətləri qəbul etməsinə görə 4 qrupa bölünür: 1) mərfuat (adlıq halda olanlar); 2) mənsubat (təsirlik halda olanlar, idarə edilənlər); 3) məcrurat (yiyəlik halda olanlar); 4) məczum (qısa şəkildə olan-muzare)” [4, s.76].

“Məcrurat qrupuna izafətin ikinci tərəfi “mudafun ileyh” və ön qoşmalardan sonar yiyəlik halda işlədilər sözlər aiddir.

Məmullardan sonra gəlib, idarə əlaqəsində, irabda onlara tabe olan sözlər “tavabi” (təbə olanlar, əlavələr) adlanır. Bunlar özlərindən əvvəlki sözlərə müvafiq şəkildə ismin hal, felin şəkil kateqoriyalarının əlamətlərini qəbul edir. “Tavabi” 4 qrupa – sifət, ətf (özündən əvvəlki söz və ya cümləyə bağlayıcı vasitəsilə bağlanan söz, predikativ birləşmə) təkid (ləfzi, mənəvi) və bədəl (əlavə) daxildir. Məczum yuxarıda qeyd etdiyimiz 14 amildən sonar qısa (şərt şəklinə) işlənən müzərədən ibarətdir” [4, s.76].

“Əvvəlinde olan kəlmə və hərflərlə məcrur olması tələb olunan isimlərə və tabilərə məcrurat (المجرورات məcrur olan kəlmələr) deyilir. Əsil məcrur olan isimlər mudafun ileyh (المُضَافِ إِلَيْهِ) və hərfi cərlı isim (الإِسْمُ الْمَجْرُورُ بِحَرْفِ الْجَرِّ)-dir. Bunlara tabi olan sifət, bədəl, təkid və məatufar da məcrur olur” [2, s. 314].

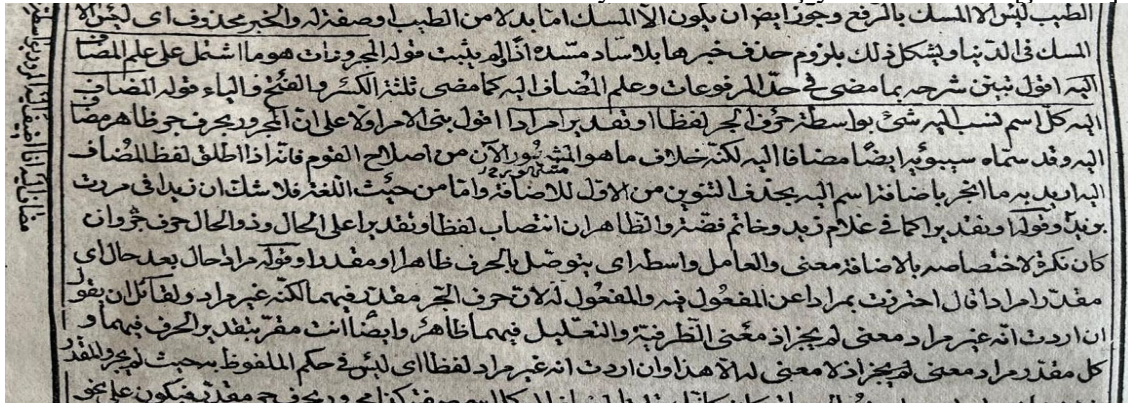
“Şərhu-kafiyə” əsərində yiyəlik halda işlənən cümlə üzvləri (məcrura) və onların irabı (fleksiyası) ilə bağlı şərh. Məcrurat bəhsi İbn əl-Hacib və Radiyyuddin əl-Astarabadinin əsərlərində geniş anlamda şərh olunmaqdadır. Radiyyuddin əl-Astarabadi “Şərhu-Kafiyə” əsərində nəhv mövzularını təhlil edərkən ilk öncə İbn əl-Hacibin yazdığı qrammatik qaydaları xatırlatmış və sonra isə öz fikirlərini qeyd edərək mövzunu şərh etmişdir. Əsərdə yeni qrammatik mövzu izah edilməzdən əvvəl səhifənin əvvəlində onun adı verilmişdir.

Radiyyuddin əl-Astarabadinin İbn əl-Hacibə yazdığı “Şərhu Radi aləl-Kafiyə” əsərinin məcrurat bəhsində “mufadun ileyhi” haqqında mövzulara nəzər salmaq:

Məcrurat mövzusu (بحث المجرورات). Məcruratın ümumi mənası:

قوله: المجرورات هو ما اشتمل على علم المُضَافِ إِلَيْهِ.

İbn əl-Hacibin sözü: “Məcrurat mudafun ileyh əlamətini daşıyan deməkdir” [şəkil 1].

Şəkil 1. “Şərhu Radi aləl-Kafiyə fi ilmin-nəhv val-irab” əsərində “Məcrurat” bəhsi.

Əl-Astarabadi İbn əl-Hacibin rəf (adlıq hal), nəsb (təsirlik hal), cərr (yiyəlik hal) əlaməti haqqında fikrinə münasibət bildirərək qeyd edir:

Rəf halın (adlıq hal) əlaməti üç şeydir: damma (الضم), əlif (الألف) və vav (الواو). Məsələn, جاء، أُبُوك sözlərindəki kimi.

Nəsb halın (təsirlik hal) əlaməti dörd şeydir: fəthə (الفتح), kəsra (الكسر), əlif (الألف), və yə (الياء). Məsələn, إنَّ مسلمين، إنَّ مسلمين، إنَّ أباك، إنَّ مسلمات، إنَّ مسلماً، إنَّ مسلماء sözlərindəki kimi.

Cərr halın (yiyəlik hal) əlaməti üç şeydir: kəsra (الكسر), fəthə (الفتح), və yə (الياء). Məsələn، يزيد، بأبيك sözlərindəki kimi.

“Şərhu-kafiyə” əsərində mudafun ileyh mövzusu (مبحث المُضَافِ إِلَيْهِ).

قوله: المُضَافِ إِلَيْهِ كُلُّ اسْمٍ نُسِبَ إِلَيْهِ شَيْءٌ بِوَسْطَةِ حَرْفِ الْجَرِّ لَفْظًا أَوْ تَقْدِيرًا مُرَادًا. فَالتَّقْدِيرُ شَرْطُهُ أَنْ يَكُونَ المُضَافُ اسْمًا مُجَرَّدًا تَنْوِينُهُ لِأَجْلِهَا. وَ هِيَ مَعْنَوِيَّةٌ وَلَفْظِيَّةٌ.

misalları təvilə (mənalandırmaya) möhtacdır. Həmçinin جُرْدُ قَطِيفَةٍ – “tüksüz məxmər” və أَحْلَاقُ نِيَابٍ – “köhnə paltarlar” misalları da təvil olunmuşdur (mənalandırılmışdır).

Ümumi və şəxsi olaraq bir-biri ilə bənzərliyi olan isimlərin bir-biriləri ilə izafətləri caiz deyildir. Məsələn, ikisi də “aslan” mənası verən “الْبَيْتُ” və “أَسَدٌ” ilə əngəl olma və həps etmə mənası verən “حَبْسٌ” və “مَنْعٌ” sözləri kimi. Ümuminin xüsusiyyəti izafəti isə bunun əksinədir. Məsələn, كَلُّ الدَّرَاهِمِ – “pulların hamısı”, عَيْنُ الشَّيْءِ – “bu şeyin özü” misalları fərqlidir. Ərəblərin سَعِيدٌ كُرْرٌ – “usta said” sözü kimi misallar təvil edilirlər (mənalandırılırlar).

“Muştaq isimlərin (ismi fail, ismi məful, sifəti müşəbbəhə..) öz faili, naib-faili və ya məfuluna mudaf olmasıdır. Qısa olaraq ləfzi izafətin mudafı, ismi fail ismi məful sifəti müşəbbəhə kimi muştaq isimlərdən olur. Məsələn، نَافِعُ الْعِلْمِ – elmi faydalı və s.” [2, s. 316].

Əl-Astarabadi: İzafətin hökümləri mövzusunda qrammatiklərin toxunmadığı nəhv qaydalarının zikrində mudaf ilə mudafun ileyhi arasına bir başqa kəlmə gətirilməsi mövzusunda Razi belə toxunur [1, s. 360-362]:

Bil ki, şeirdə ikisinin arasına zərflə və ya cərr və məcrurla ayırmaq izzətli, şərəfli bir iş deyil, amma bu şerdə bu edilmişdir: لَمَّا رَأَيْتَ سَاتِدْمَانِي مَا اسْتَعْبِرْتُ لَلَّهِ ذُرُّ الْيَوْمِ مَنْ لَامَهَا – “Satidməni (müxtəlif coğrafi bölgələrdə məkanlar üçün istifadə olunan xüsusi isim) gördüyündə belə təbir etdi: Allah üçün onu qınayanın bu gün xeyri (necə pisdir)”. Razi yuxarıda gördüyü kimi izafətlə əlaqəli görüşünü ispatlamaq üçün bir şeiri şahid gətirmişdir. Bu şeirdə “ذُرُّ” kəlməsi mudafdır, “مَنْ” mudaf ileyhdır və “اليوم” zərfi isə “mudaf” ilə “mudafun ileyh” in arasına girmişdir. Razi sözünü belə davam etdirməkdədir:

“Bəzən genişlikdə (sıxıntıya məhəl verməyəcəksə) ikisinin arası az da olsa qasəm (and içmə) ayrılı bilər (qasəm ilə ayrılması azdır). Məsələn، وَ كَذَلِكَ زَيْنٌ لِكَثِيرٍ مِّنْ قَتْلٍ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَائِهِمْ. – “Allaha and olsun ki, bu, Zeydin köləsidir. Bu qasəm kəlamda çox istifadə olunduğuna görə caiz olur.

Razi genişlik hallarında “mudaf” ilə “mudafın ileyh”in aralarının məful ilə ayrılmasının mümkün olduğunu zikr edir.

“İbn Amirin (ö. 118/736) bu qiraətinin izafətlə əlaqəli məsələsinə sübut olaraq təqdim edən Razi, bu məsələni bir şərtə bağlamış, bunu da “ancaq bunun üçün mudaf məsdər və mudafın ileyh onun faili olması lazımdır” şəklində ümumiləşdirmişdir.

Məna baxımından mənası eyni olan bu ayənin Qurani-Kərimdəki “Asim qiraətindəki” oxunuş şəkili belədir: وَ كَذَلِكَ زَيْنٌ لِكَثِيرٍ مِّنْ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَائِهِمْ – “Yenə bunun kimi Allaha şəriq qoşanların əksəriyyətinə şəriq qoşduqları, övladlarını öldürmələrini gözəl göstərdi...”.

Bu ayədə Razinin izafətlə bağlı görüşünə əsas təşkil edən ayənin: “قَتَلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَائِهِمْ” ifadəsidir. Bu ayədə rəf ilə hərəkələnmiş olan “قَتَلَ” kəlməsi məchul “زَيْنٌ” feilinin mudaf naib-failidir və “شُرَكَائِهِمْ” kəsrə ilə hərəkəli olaraq mudafın ileyhi yerindədir. İkisinin ortasına da “قَتَلَ” məsdərinin məmulu mövqeyində gələn məfulun bih “أَوْلَادٌ” ləfzi girmişdir.

Baxmayaraq şeirdə və bəzi qiraətlərdə bu qaydalar istifadə olsa da ərəb dilinin qrammatik qaydalarını tətbiq edən nəhvcilərin görüşünü Razi əsərində zikr etmişdir. “Onun görüşünə görə nəhvcilərin əksəriyyəti məful və digərləri ilə genişlik vəziyyətində (mudaf ilə mudafın ileyhin) aralarının ayrılmasının inkar etmişdir. Şübhəsiz zərurət halında az və çirkinlik olsa da ikisinin zərflə ayrılması sabit olur.

Şeirdə zərfin xaricində bir şeylə aralarını açmaq zərfdəkindən daha çirkin olur. Şeir xaricində zərflə ayrılması şeirdə ayırmaqdan daha çirkindir. Amma bu, Yunusa görə qiyasidir.

Şeir xaricində isə zərfdən başqa bir şeylə aralarını ayıran istər məful, istər andiçmə, ya da ikisinin xaricində olsun, tamamilə çirkin olur. İbn Amirin qiraəti mühüm bir şey deyildir. Hər nə qədər bəzi mütəxəssislər bu görüşü mənimsəmiş olsa da, mütəvatir qiraətlərdən olduğunu qəbul etmirik”.

Tədqiqatçı Amanmırat Yazquliyev deyir [7, s. 72; 152]: “Nəhv alimləri məvsufun sifətinə mudaf olub-olmayacağı mövzusu barədə mübahisə etmişlər. Kufəliyə görə həm məvsufun sifətinə, həm də sifətin məvsufuna mudaf olması caizdir, birinciyə مسجد الجامع، جانب الغربي، ikincisinə isə جُزْدٌ قَطِيفَةٌ – “parçanın köhnəsi” izafəti nümunə göstərilə bilər.

Bəsrəliyə görə isə hər ikisi də caiz deyil. Çünki sifət ilə məvsuf eyni şey üzərində baş verir. Bu isə bir şeyin özünə izafəti olur, halbuki izafətdə əsas nəzərdə tutulan tərifi və ayırmadır. Buna görə də bir şey özü ilə mərifə olmaz. Əgər olursa, o zaman izafətə ehtiyac olmaz. Əl-Astarabadinin bu mövzudakı izahı təhlil olunduqda hər iki dilçilik məktəbinin qənaətini diqqətə alaraq yeni bir görüş ortaya qoyduğunu demək olar. Əl-Astarabadi məvsufun sifətinə mudaf olmasını tamamilə rədd etmişdir. Ona görə əksər sifətdə olduğu kimi, əvvəlcə sifətin ayrılması lazımdır. Məsələn, الجامع sifətini məscidə، الجانب الغربي sifətini müəyyən bir istiqamətə، الأولى sifətini müəyyən bir namaza ayırmaq lazımdır. Buna görə də bunlar sifəti gəlibə olurlar. Bundan sonra kəlmələri ayırmaq məqsədi ilə bu sifətlərə mudaf oluna bilər: صلاة الوتر، صلاة الأولى، جانب الغربي və جانب اليمين misallarında olduğu kimi”.

Əl-Astarabadi İbnul-Hacibin mudaf barədə bəzi mühüm hökmləri ihmal etdiyini göstərərək bir neçə qayda üzərində dayanmışdır. Bunlardan biri mudaf və mudafun ileyhinin arasının hər hansı bir şeylə açılması məsələsidir.

Əl-Astarabadi bu mövzu üzərində müxtəlif nümunələr verərək mübahisə etdikdən sonra zərurət halında iki faktorun zərflərlə bir-birindən ayrılmasının mümkün olduğunu, ancaq bunun bir o qədər də yaxşı olmadığını ifadə etmişdir. Ona görə şeyrdə bu iki faktor arasının zərfdən başqa bir şeylə açılması zərf ilə açılmasından daha çirkindir. Eyni şəkildə şeir xaricindəki yerlərdə zərflə açılması şeyrdə olduğundan daha çirkindir. Bununla bərabər şeir xaricindəki yerlərdə mövzu iki faktor arasının zərf xaricində bir şeylə açılması hamısından daha pisdır. Əl-İsfəryani Əl-Astarabadinin bu mövzudakı görüşlərini son dərəcə diqqətəlayiq hesab edir və özünün də onun izi ilə getdiyini göstərmişdir.

Nəticə. Məşhur qrammatik alim Radiyyuddin əl-Astarabadinin “Şərhu Radi aləl-Kafiyə fi ilmin-nəhv val-irab” (“Razinin “kafiyə”yə sintaktik baxımdan şərh”) adlı əsərinin “məcrurat” bölməsində mudafun ileyhi, izafət, əsməul-sittə, tavabi, sifət (nəat), təkid və onun növləri, bədəl, ətf, ətful-bəyan adlı qrammatik mövzular verilmişdir. Əsərin bu bölməsində də qrammatik izahatlar ətraflı və aydın bir şəkildə izah edilir. Razi əl-Astarabadi İbn əl-Haciblə yanaşı, Sibəveyhi, əl-Əxfəş, əl-Farisi, əz-Zəməşşəri, əl-Mubərrid, əl-Fərra, əl-Kisai, Əbu Əli əs-Səa kimi məşhur qrammatiklərin də fikirlərinə toxunaraq, onları çox rahatlıqla tənqid edərək cavab verir. Adı çəkilən alimlərə məxsus görüşlərə dəstək verdiyini və ya rədd etdiyini sitat gətirdiyi nümunələrlə aydınlıq gətirir. İbn əl-Hacibin və həmçinin özünün də söylədiyi tərifləri zikr etdikdən sonra, səbəblərini də aşkar formada izah edir.

Nəhv alimi Razi əl-Astarabadinin “Şərhu Radi aləl-Kafiyə fi ilmin nəhv val-irab” (“Razinin “kafiyə”yə sintaktik baxımdan şərh”) əsəri elmi mülahizələrin zənginliyi, mövzuların izahı metodu nəhv elminin aydın və səlis formada öyrənilməsi baxımından ərəb dilçiliyində əhəmiyyəti ilə seçilən bir əsərdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Başçı A. Şərhu'r-Radî ale'l-Kâfiye ve Şərhu İsâm 'ale'l-Kâfiye adlı nahiv eserlərinin metodoloji açıdan mukayesəsi. Bursa: Ekin basım yayın dağıtım, 2021, 406 s.
2. Çörtü M.M. Arapça dilbilgisi-Nahiv. İstanbul: M.Ü. İlahiyat fakültesi Vakfi Yayınları, 2005, 454 s.
3. Əl-Astarabadi R. Şərhu Radi aləl-Kafiyə fi ilmin-nəhv val-irab: II cildə. I c., AMEA Naxçıvan Bölməsi Əlyazmalar Fondu, 1268 h.q., 94 s. Şifr: D-44/264.
4. Məmmədəliyev V.M. Ərəb dilçiliyi, ali məktəb dərslisi. Bakı: Maarif, 1985, 288 s.
5. Məmmədova K.Ə., Əkbərova T.Ə. Ərəb dili. Bakı: Nurlar, 2018, 392 s.
6. Yanık N.H. Kafiyə tercümesi. İstanbul, 2016, 166 s.

7. Yazquliyev A. Esterabadi ve Şerhul-kafiyesi işığında nahiv ilmindeki yeri. Bursa, 2005, 160 s.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: kubra.valiyeva@yahoo.com

Kubra Valiyeva

**RADIYUDDIN AL-ASTARABADI'S VIEWS ON THE TOPIC OF "IZAFAT"
 (MUDAFUN ILAYH) IN THE WORK "SHARHU RADI
 ALAL-KAFIYAH FI ILMIN-NAHV VAL-IRAB"**

The work of Ibn Al-Hajib (1174-1248) "Al-Kafiyah" is considered one of the three main books written in Arabic linguistics. The work was highly appreciated by linguists and always attracted the attention of scientists as an interesting and valuable scientific source. Many commentaries have been written on the work "Al-Kafiyah". One of these famous commentaries is the work of Radiyuddin al-Astarabadi (?-1287) entitled "Sharhu Radi alal-Kafiyah fi ilmin-nahv val-irab" ("Razi's Commentary on "Kafiyah" from a syntactic perspective"). This book was used as a textbook in madrasas for many years.

The work explains in detail the grammatical rules of the Arabic language, including the concepts of the sentence, semantic expression forms of syntactic categories: noun phrases in the nominative case (marfuat), noun phrases in the accusative case (mansubat), noun phrases in the possessive case (majrurat), etc.

In the article "Sharhu Radi alal-Kafiyah fi ilmin-nahv val-irab" the opinions of Ibn al-Hajib and Radiyuddin Al-Astarabadi about "izafat" (mudafun ileyh), which are included in the name group words (majrurat) in the possessive case, were studied in comparative form. The second part of the izafat (defining phrases) "mudafun ileyh" and words used in the possessive case after prefixes belong to the group of majrurat. Radiyuddin Al-Astarabadi gave extensive grammatical explanations in the work and gave examples from various verses of the Holy Quran, as well as verses and odes of Arabic literature.

The author, who has conducted research on these matters, has determined that the comments made by Radiyuddin al-Astarabadi regarding the work "al-Kafiyah" in Arabic linguistics, as well as the fact that he disclosed certain nuances of the science of grammar and proposed distinctive scientific considerations, are of scientific importance in the examination of the Arabic language's grammar.

Keywords: *Sharhul-kafiyah, the Arabic language, possessive case, izafat, Radiyuddin al-Astarabadi.*

Кубра Валиева

**МЫСЛИ РАДИУДДИНА АЛЬ-АСТАРАБАДИ НА ТЕМУ «ИЗАФАТ»
 (МУДАФУН ИЛЕЙХ) В РАБОТЕ «ШАРХУ РАДИ АЛАЛЬ-КАФИЯ ФИ
 ИЛЬМИН-НАХВ ВАЛЬ-ИРАБ»**

«Аль-Кафия» ибн аль-Хаджиб (1174-1248) считается одной из трех основных книг, написанных в области арабской лингвистики. Работа была высоко оценена лингвистами, всегда привлекала внимание ученых как интересный и ценный научный источник. К произведению «Аль-Кафия» написано множество комментариев. Одним из известных комментариев к произведению является работа Радиуддина аль-Астарабади (?-1287) «Шарху Ради алаль-Ка-

фия фи ильмин-нахв валь ираб» («Комментарий Рази к «Кафии» с синтаксической точки зрения»). Эта книга долгие годы использовалась в качестве учебника в медресе.

В работе подробно рассматриваются понятия предложения, семантические формы выражения синтаксических категорий: именные словосочетания в именительном падеже (марфуат), именные словосочетания в винительном падеже (мансубат), именные словосочетания в притяжательном падеже (маджрурат) и т. п. грамматические правила в арабском языке.

В статье в сравнительном плане рассматриваются взгляды Ибн аль-Хаджиба и Радиуддина аль-Астарабади в их труде «Шарху Ради аль-Кафия фи ильмин-нахв валь-ираб» на «изафат» (мудафун илейх – определительное словосочетание), входящее в слова с именной группой в притяжательном падеже (маджрурат). Вторая часть прилагательного «мудафун илейх» и слова, употребляемые в притяжательном падеже после префиксов, относятся к группе повелительных наклонений. Радиуддин аль-Астарабади дал в своей работе обширные грамматические пояснения и привел примеры из различных аятов Священного Корана, а также двустиший и од из арабской литературы.

Автор, изучив эти вопросы, приходит к выводу, что комментарии Радиуддина аль-Астарабади к упомянутому в арабской лингвистике произведению «аль-Кафия» и тот факт, что он раскрывает некоторые тонкости науки грамматики и выдвигает по мере необходимости уникальные научные соображения, имеют существенное научное значение в изучении грамматики арабского языка.

Ключевые слова: *Шархуль-кафия, арабский язык, притяжательный падеж, изафат (определительное словосочетание), Радиуддин аль-Астарабади.*

(Filologiya elmləri doktoru Fərman Xəlilov tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlkin variant 23.04.2025
Son variant 22.07.2025